

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE UWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:3

Onder redactie van Prof. Dr K. SCHILDER, Kampen.

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; N. Baas, Amsterdam; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr E. T. v. d. Born, Helpman (Gr.); Ir B. ter Brugge, Almelo; Dr K. J. Cremer, Kampen; Dr R. J. Dam, Kampen; Dr A. C. Drogendijk, Dordrecht; Dr D. van Dijk, Groningen; Dr K. Fernhout, Baarn; Drs D. J. Galle, Haarlem; Mevr. G. Gilhuis-Smitskamp, Ooster-Nijkerk; Dr J. H. Hagenbeek, Zwolle; Dr J. van Herksen, Ermelo; A. Janse, Biggelerke; Dr P. Jasperse, Leiden; Dr G. Keizer, De Steeg; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr E. D. Kraan, Vlaardingen; A. Kuiper, Utrecht; Dr C. Lindeboom, Amsterdam; Dr J. v. d. Linden, Trum; Dr S. O. Los, 's-Gravenhage; Drs Joh. Luijkenaar Francken, Rotterdam; Mevr. J. M. Th. Luijkenaar Francken-Schreuder, Rotterdam; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr A. Ringnalda, Ermelo; P. J. Risseuw, 's-Gravenhage; Dr J. C. Rullmann, Wassenaar; C. Rijnsdorp, Rotterdam; A. Schilder, 's-Gravenhage; Dr G. K. Schoep, 's-Gravenhage; Dr R. Schippers, Wanswerd; Dr J. Smelik, 's-Gravenhage; Drs H. Smitskamp, 's-Gravenhage; D. Stroo, Bussum; J. Strikwerda, Zeist; Prof. Dr C. van Til, Philadelphia, Pa.; Dr J. Thijs, Zwolle; Dr C. Veenhof, Harkstede; Dr J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr M. Vreugdenhil, Meliskerke; Dr F. de Vries, 's-Gravenhage; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielenga, Francker; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage; Jan Zwart, Zaandam.

Alle stukken bestemd voor de Redactie zende men aan:
Prof. Dr K. SCHILDER, Vloedijk 101, Kampen.

Drukkers-Uitgevers:
OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes.
Tel. No. 58 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f2.50 per halfjaar bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitenland f7.50 en voor Ned.-Indië f6.— per jaar.
Advertentiën: 25 ct. per regel. — Losse nummers f0.15.

INHOUD: Hoofdartikel: Marcion, het evangelie van den vreemden god. I. — Uit de Schrift: Naar Egypte (Matth. 2:14). — Kerkelijk Leven: „Moet dat nu zóó?” IV. Over de „Algemeene Genade”. III. Nogmaals een vraag tot Dr L. v. d. Zanden. — Even parkeer: Een nieuwe Reformatie! — Lit. en Kunst: De roman van een student. — Ziekunde: De Philosophie bij het Creëtanisme. II. — Het Boek v. d. Week: „In de Schaduwen van Morgen”. — Uit de Historie: Rutgers als Kerkvoogd. — Perschoonw. — Kerknieuws.

HOOFDARTIKEL

Marcion, het evangelie van den vreemden god.

I.

Waarom over Marcion?

Wij zijn licht geneigd te denken, dat in de eerste Christelijke kerk alles goed was en het alles goed loog. Wij beroepen ons immers telkens op haar belijdenis, grijpen zooveel mogelijk terug naar haar liturgie en kerkrecht, bewonderen haar geloofs-moed en geloofsvolharding, en vergeten dan als onwillekeurig, dat bijvoorbeeld, wat waarheid is, niet wordt uitgesproken, zelfs niet door de eerste Christelijke kerk, maar alleen door het Woord van God. Toch — reeds het voorbeeld van Israël kan ons leeren, hoe gemakkelijk afval kan opkomen, zelfs in de eerste aanvang. Hoe gewillig is Israël niet in Jozua's dagen om den HEERE te dienen. Jozua houdt het Israël met nadruk voor, hoe moeilijk het is Hem te dienen, en hoeveel verantwoordelijkheid het volk op zich laadt, als het zich verbindt Jahwe alleen te eeren; hij zegt immers: „Jij zult den HEERE niet kunnen dienen, want Hij is een heilig God; Hij is een ijverig God; Hij zal uwe overtredingen en uwe zonden niet vergeven.” Maar ook na die waarschuwing nog antwoordt Israël in zijn gewilligheid om den HEERE te volgen: „Neen, maar wij zullen den HEERE dienen.” Hoe spoedig komt echter de afval. Reeds in Richteren 2 moet de Engel des HEEREN het volk bestraffen, omdat het aan de stem des HEEREN niet gehoorzaam geweest was: wat was er van dat ernstige voornemen weinig terecht gekomen! Ja, afval is mogelijk, zelfs in de eerste aanvang. Met die mogelijkheid van afval moeten wij dan ook zeer rekening houden, als wij onze aandacht geven aan de eerste Christelijke kerk, en hoezeer is die mogelijkheid tot uiting gekomen in Marcion en het Marcionisme.

Naast den zegen van den verhoogden Koning Zijner gemeente, kunnen wij verschillende factoren opnoemen, die geleid hebben tot een zeer snellen groei der Christelijke kerk — het was dan ook in dat opzicht de volheids des tijds. Als eerste factor komt hier in aanmerking het feit, dat één rijk de meest-uiteenlopende nationaliteiten omvatte en hen dichter bij elkander bracht door dezelfde bestuursvormen, hetzelfde recht, dezelfde taal, het Grieksch, de Koine, het „gemeenschappelijk dialect”.

Als tweede factor komt in aanmerking de politiek van de Romeinse Overheid, die uiteraard tamelijk indifferet stond tegenover de vele godsdiensten, die in dit geweldig imperium te vinden waren, waardoor gemakkelijk uitheemsche godsdiensten binnendrongen, die zich vasten grond ver-

overden, of door overheveling van de aanhangers van den officiëlen godsdienst of door samen-smelting op de een of andere wijze met den officiëlen godsdienst — het syncretisme was in die dagen uitermate groot.

Dan, meer religieus gezien, er was een sterke moeheid over de menschen gekomen, waarmede gepaard ging diep verval op zedelijk gebied; en hieruit werd weer geboren een sterk verlangen naar verlossing, dat o.a. tot uiting kwam in de vereering van den keizer als soter — wereldheiland, en in de sterke toename der mysterie-godsdiensten, die door geheimzinnige riten aan de uitverkorenen verlossing beloofden.

Voegen wij hier nog bij als vierde factor, dat over het geheele Romeinse rijk de Joden woonden en dat de Joden in de diaspora inzonderheid een sterke zendingsactie dreven, waardoor vele heidenen bekend werden met den hoofdinhoud van het Oude Testament, en we hebben de belangrijkste factoren, die ons den snellen groei van de Christelijke kerk begrijpelijk maken; naar de teekening van Müller in zijn „Kirchengeschichte” kunnen wij bij den overgang van de 1e naar de 2e eeuw tot in Arabië, bij de Kaspische Zee, bij de Zwarte Zee, in Egypte, Frankrijk en Dalmatië Christelijke kerken vinden.

Helaas, hoe meer de kerk groeit, hoe groter ook de gevaren worden, waaraan zij wordt blootgesteld.

Vooreerst, er gaat groot gevaar dreigen van de staatsmacht: wordt onder Nero de kerk nog incidenteel vervolgd, en dan nog om bijkomende oorzaken, onder Domitianus wordt het werkelijke geloofsvervolg ingezet en wordt de Christelijke godsdienst „ongoorloofde godsdienst” (religio illicita).

Dan, het heidendom gaat zich verweren en wel door een herleving van de wijsbegeerte — jong-Stoïcisme en nieuw-Pythagorisme komt op — en door opzettelijke polemiek als van Celsus, die in zijn „Ware Woord” het Christelijk geloof op uiterst scherpe wijze aanviel.

Maar het ergste gevaar dreigt voor de Christelijke kerk van haar gebruik maken der Griekse wijsbegeerte: zeker, wij kunnen het verklaren, dat zij het deed, maar het heeft de kerk onberekenbare schade berokkend, vooral doordat zij, zelf steunend op Griekse wijsbegeerte, in ieder geval belangrijk gebruik makend van die Griekse wijsbegeerte, tegenover dwalingen, die ook haar voedingsbodem vonden in motieven der Helleense wijsbegeerte³⁾, niet dien krachtigen weerstand kon bieden, die zij door de Schrift had kunnen geven.

En zulke en andere dwalingen waren er maar al te veel: wij denken aan een boekje als de „Herder

3) Het is hier de plaats niet, dit uitvoerig te tekenen. Wij mogen daartoe wel verwijzen naar een boek van Prof. Vollenhoven: „Het Calvinisme en de reformatie van de wijsbegeerte”. Hij verklaart daarin de misvatting van vele Christenen in de oudheid voortvloeit uit den eclectischen trek in heel het hellenistisch denken en inzonderheid uit de bekoring, die van het partiële theisme moest uitgaan op de geloovigen. Dan wijst hij ter verklaring er op, dat ook de vooraanstaande Joden, als Aristobulus en Philo, niet steeds het hellenistisch denken op een afstand hadden weten te houden. En „wanneer dan afkeerige kinderen des verbonds zoo Asiodietisch spraken (Neh. 13:24), was het dan wonder, dat de vreemdelingen en bijwoners de taal van Kanaän maar niet konden leeren?” (pg. 114 van bovengenoemd werk).

Na de verklaring der zwakte zet Prof. V. dan uiteen, welke systemen het gemakkelijkst door de Christenen aangenomen werden, de realistische of de nominalistische en wijst daartoe aan de nominalistische systemen en wel de Stoa (pg. 114—119 en vervolgens).

Misschien mag ik om elk misverstand af te snijden herinneren aan de pracht-opmerking, waarmede Prof. V. zijn bespreking van de zwakte der eerste Christenen aanvangt. „De vraag, of de straks te bespreken auteurs God kenden in het aangezicht van Jezus Christus, is allerminst negatief beantwoord, wanneer men het resultaat van hun denken uiterst bedenkelijk acht. Wie de vergeving der zonden gelooft, zal ook hier van Gods genade niet klein denken” (a. w. pg. 111).

van Hermas”, een boekje, dat ongeveer 150 na Christus verschenen zal zijn en bekend geworden is als een der geschriften der apostolische vaders. Wat had dat boekje in de eerste Christelijke kerk een hooge plaats: velen hielden het zelfs voor geïnspireerd, een meening, die veel later nog door Origenes gedeeld werd — en toch wordt in dat boekje de verzoening door onzen Heere Jezus als genegeerd, en wordt de gemeente gevoed met Joodsche apocalyptiek en aandringen op goede werken.

Wij denken bijv. aan de logos-speculatie van Justinus Martyr. Den logos der heidense Stoa stelde hij gelijk met onzen Heere Jezus Christus, Die door Johannes in zijn evangelie ook Woord — Logos genoemd werd, en door velen werd hij daarbij gevolgd.⁴⁾

Wij kunnen u ook noemen het Montanisme, dat onder de leus van terugkeer naar de strengheid der eerste gemeente allerlei spiritualistisch gedoe in de gemeente wilde brengen en dat groote uitbreiding verkreeg.

En zoo zou meer te noemen zijn, dat de Christelijke kerk bedreigde; er waren immers allerlei gevaren van binnen en van buiten, die den zegevierenden loop van het Woord Gods tegen wilden houden. En als grootste gevaar moeten wij noemen: de gnosis. Wat heeft die gnosis de kerk een schade gedaan! Wat heeft zij de uitbreiding der kerk in den weg gestaan! Wat heeft zij ook schadelijk ingewerkt op de formulering der waarheden van Gods Woord in sommige belijdenisgeschriften!

Petrus moet al tegen deze gnosis strijden (Hand. 8:9—25, Simon de tovenaars is een man van de gnosis) en Paulus moet den strijd voortzetten (2 Tim. 2:16) en heel de eerste Christelijke kerk.

En hoe moeilijk was die strijd! Wat naderden de gnostieken soms dicht aan de Christelijke leer, wat hielden Christenen vaak bedenkelijk over naar gnostische beschouwingen! Eeuwenlang heeft dan ook de kerk moeten strijden, voordat op de hoofdfronten althans de gnosis verslagen was. Maar als een onderstroom bleef de gnosis voortwoelen; telkens weer opnieuw komen gnostische beschouwingen naar boven en in de huidige dialectische theologie van Barth e.s. spreekt de gnosis weer sterk mee.

En van die gnosis, die wij in een der volgende artikelen willen karakteriseren, was Marcion een der gevaarlijkste vertegenwoordigers. Hem alleen bijv. is het gelukt een tegenkerk te vormen: tegen hem komen alle Christelijke schrijvers in het geweer — ik noem als voornaamsten Justinus Martyr, Irenaeus, Tertullianus, die vijf boeken tegen hem schreef, en Clemens uit Alexandrië — en waarlijk, dat deden ze niet, omdat zij geen andere vijanden van de kerk hadden te bestrijden. De kerkvaders toch geloofden, dat Satan zelf alle booze geesten tegen de opkomende kerk van Christus had losgelaten om haar als in de kiem te doden. Epiphanius⁵⁾ vermeldt niet minder dan 60 kettersche secten, tegen wie de kerk de waarheid Gods moest handhaven en voeg daar nog eens bij de heidense aanvallen en beschouwingen en systemen.⁶⁾

Maar waarom in 1935 artikelen over Marcion? Omdat één der grootste geleerden van Duitschland, A. von Harnack, nog kort geleden, n.l. in 1920, een groot boek over hem geschreven heeft, en hem in dat boek den grootsten theoloog genoemd heeft van zijn tijd, op één lijn staande met Luther en Augustinus, en dat boek besloten heeft met de bede, dat in het bonte koor der zoekers

4) Zie ook hierover: „Calvinisme en wijsbegeerte der reformatie”, pg. 119 en inzonderheid noot 127.

5) Als voorbeelden van het eerste: Ptolemaeus en Hermogenes, en van het tweede: Tatianus en het Patripassianisme.

6) Schrijver in de 4e eeuw.

7) cf. Leisegang. Die Gnosis 1924, pg. 57—59.

1) Jozua 24:19.
2) Jozua 24:21.